Migrarea: grandoarea şi mizeria iluziilor

Elena PRUS

În acest secol al mondializării se observă că anumite regiuni şi naţiuni mai rămân marcate de identitate în sensul restabilirii, redefinirii sau reconfigurării ei pentru o reaşezare corectă în istorie şi cultură. Această remodelare a memoriei şi a trecutului este concurată de problematicele şi redactările prezentului.

Interacţiunile sociale din ultimele decenii ale secolului XX şi începutului de mileniu construiesc un discurs şi o literatură despre procesul de tranziţie şi migraţiune. Această literatură nu are un proiect ideologic declarat, dar se constituie din legităţi şi, într-o anumită măsură, se poate vorbi şi despre un canon „deteritorializat", în accepţia lui Deleuse şi Guattari, care ar putea spori calităţile canonului tradiţional prin recunoaşterea mai multor centre/margini şi extinderea liniilor de forţă rizomice (adică libere, nefixate de un nod ideatic) din perspectiva multiculturalismului şi a pluralismului.

Este vorba despre formarea unei identităţi specifice migratoare : dublă sau multiplă, fragmentată sau hibridă, de toată evidenţa foarte complexă. Spre sfârşitul secolului XX identitatea se preschimbă în dinamică identitară. Prin urmare, construcţiile identitare nu se mai bazează pe criterii fixe şi prestabilite, ele prezintă mai mult efectul de acţiune decât o stare (Ringuet 2005: 310). Această acţiune ia forme diferite în parcursurile autorilor şi protagoniştilor în atâtea spaţii şi limbi. Operele care decurg reflectă noile poziţionări ale subiecţilor contemporani. Este o problematică actuală care merită toată atenţia în măsura în care interpretarea literară, lingvistică, etnografică şi antropologică prezintă un subiect stimulant de reflexie asupra transformărilor socio-culturale recente.

Procesul de migrare, în ambele sale componente, de emigrare şi de imigrare, ţine de un demers teoretic şi de un praxis global. Iar faptul acesta permite degajarea dominantelor axiale ale acestei literaturi care sunt hibriditatea, alteritatea, diglosia. Toate aceste concepte definitorii merită o descriere demonstrativă pe materialul a unor cazuri de rezonanţă.

Ca legitate a dezvoltării sociale, migrarea ţine de libertatea circulaţiei persoanelor, ideilor şi mărfurilor, formă a libertăţii, produs al constrângerii socio-politice. Aşadar, *migrare* înseamnă schimbare de reşedinţă, deplasare dintr-un spaţiu în altul cu scopul de a se stabili temporar sau definitiv. Vom preciza pe scurt diversele forme ale migrării. *Emigrare* se distanţează semantic şi înseamnă plecare temporară sau definitivă din spaţiul de origine destructurat, incapabil de a fi un spaţiu de fericire pentru populaţia băştinaşă. *Imigrare* înseamnă schimbare de reşedinţă a oricărei persoane provenind dint-o ţară slab dezvoltată care lucrează/vrea să lucreze într-o ţară industrializată şi trăieşte deseori, mai ales la început, la limita

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)

condiţiilor de existenţă. În comparaţie cu aceşti termeni, *exilul* este din aceeaşi grupă semantică şi presupune un demers de o constrângere morală în sensul în care este urmarea unei suferinţe şi expatrieri sau plecări forţate din ţară, care se soldează cu situaţia de libertate în ţara în care se ajunge. Exilul poate ţine de asemenea de viziunea de lume sau de un ideal societal diferit de cel de origine. Diferenţa între emigrant şi imigrant este că *emigrantul* este o persoană fără patrie, iar *imigrantul* este o persoana în căutarea patriei. Imigrantul este, în constatarea lui Siary Cerard, de exemplu, personajul central şi determinant al secolului XX.

Toate aceste forme de migrare au devenit surse de inspiraţie a unei angoasante interogaţii asupra destinului personal sau colectiv a celui/celor plecaţi peste hotare.

După secole de sedentarism, basarabenii români au devenit şi ei nomazi, cu toate că dictonul „Ubi bene ibi patria" nu ia caracterizat până acum. Noua istorie a Sud-Estului european demonstrează că basarabenii se simt din ce în ce mai mult în plus, oameni ai nimănui, oriunde ar fi, fie la ei acasă (din cauza puterii acaparatoare până recent comuniste şi a condiţiilor extrem de dificile de supravieţuire), fie în Occident. Fenomenul imigrării şi Odiseea moldovenilor spre Occident la începutul mileniului trei nu armonizează coerent cu vectorul dinamizant al mişcării de integrare europeană. În coreografia complicată a demersului tranziţiei, imigrarea funcţionează ca factor de destabilizare naţională şi de integrare occidentală dificilă.

Această problematică şi estetică se înscrie într-o mişcare literară vastă care încearcă reconsiderarea problematicilor de Centru şi Periferie. Tema comportă date noi în câmpul literar basarabean conştient de deschiderea şi inserţia sa problematică în lume. Demersul teoretic global degajează axele dominante legate de temele identităţii, alterităţii şi mai puţin, pentru moment, cea a hibridităţii. Toate aceste probleme aduc în discuţie noţiunea de identitate literară ca una fragilă, instabilă, în mişcare, care, putem presupune, ar putea schimba *spiritus loci* al literaturii române din Basarabia şi ar duce la reflecţia asupra unei serii de reprezentări – socială, mentală, dramatică etc. – a ceea ce înseamnă *migrarea* într-un spaţiu-timp determinant pentru evoluţia mentalităţilor europene în Europa de Sud-Est.

Aşa cum imigrantul se zbate între două ţări, între două culturi, în această literatură alternează axele fundamentale ale naraţiunii: straturile temporale ale trecutului şi prezentului (înainte/după), polii civilizaţiei (aici/acolo, Est/Vest) şi cei ai luptei perpetue între căutare/regăsire, viaţă/moarte, se suprapun conflictele dintre mentalităţi şi sisteme de valori, stereotipuri şi comportamente într-o mişcare plină de dramatism, care păstrează o memorie plină de frustrări şi insuccese.

De la sfârşitul anilor `80, teatrul basarabean experimentează formule novatoare de gândire şi de creaţie. Energia, temperamentul, ironia şi revoltele tinerilor dramaturgi au fost aduse în scenă. Teatrele „Eugène Ionesco", „Alexei Mateevici" şi „Satiricus" au fost cele mai sensibile la temele de actualitate, printre care cea a migraţiei. Această producţie documentar-testimonială se bucură de succes, datorat în special impactului direct pe care îl are subiectul traficului de fiinţe umane asupra Republicii Moldova, unde, conform datelor neoficiale, este plecat peste hotare un milion din cele patru milioane de locuitori:

> Nimeni nu mai vrea să mai stea în ţara asta. Nimeni. Nimeni nu mai vrea să aştepte timpuri mai bune. Toţi se duc. Pur şi simplu fug. Toată lumea îşi face bagajele.

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)

> Se depărtează bărbaţi, femei, tineri, bătrâni, medici, ingineri, agronomi, arhitecţi, vânzători, şoferi. Pleacă prietenii mei din şcoală, amicii mei din facultate, colegii mei de serviciu, verii şi surorile mele. Nici măcar nu mai am cu cine ieşi la o cafea. În Flutura nu a mai rămas nici un prieten de-al meu sau vreo rudă de-a mea mai apropiată. Sunt atâtea localităţi în care au rămas doar bătrânii. În curând, am putea ajunge la o ţară fără locuitori (Crudu 2007: 10).

Această realitate a devenit ficţiune şi a dus la emergenţa, în Republica Moldova, a unei literaturi despre imigraţie care conţine semnele unei sociologii funcţionale şi reuşeşte să impresioneze prin tablouri realiste şocante în numeroase opere cu preponderenţă dramatice reprezentative, cum se vede din titlurile sugestive *Oameni ai nimănui* de Dumitru Crudu, *Avant de mourir* de Val Butnaru, *În container* de Constantin Cheianu, *A şaptea cafana* de Nicoleta Esinencu ş. a. şi au cunoscut aproape imediat transpunerea scenică. Subiectele acestor piese aduc în prim plan drame autentice transpuse într-un limbaj scenic modern şi ne arată cum colectivitatea basarabeană se (auto)reprezintă în lume şi este receptată din interior. Textele şi-au cunoscut aproape imediat transpunerea scenică. După cum au recunoscut dramaturgii, ei s-au inspirat din istorii şi peripluri reale impresionante, care s-au întâmplat şi care se mai întâmplă, fiind produse ale realităţii noastre, povestite chiar de cei care au plecat peste hotare.

Piesa cu titlul brutal-revelator *În container* de Constantin Cheianu, una din ultimele din această serie, prezintă odiseea basarabenilor spre Irlanda (dar, prin extensie, spre oricare altă destinaţie, erijându-se într-o metonimie a fenomenului de emigrare)**,** în speranţa unui trai mai bun.

Registrul şi situaţiile inedit de tragice de trecere a frontierei şi de integrare cu orice preţ pe meridianele tot mai îndepărtate este cutremurător ca realitate trăită şi povestită. Deopotrivă realiste şi absurde, experienţele nefaste şi sumbre pe care şi le împărtăşesc personajele în tranzit spre o societate mai bună sunt o etalare, o emulaţie de umilinţe la limita umanului, de la metoda în container - la călătoria în husa scaunului şoferului sau pe roata de rezervă a autocarului :

> *Viorel*: Un şofer de autocar mi-a zis că mă trece legat sub autocar. Cu 300 de dolari. Altul mi-a propus să mă treacă închis într-un fel de container (Cheianu 2007: 12).

> *Viorel*: Da varianta cea mai interesantă mi-a propus-o unul - să mori de râs!...Ori de plâns. Căci mă ia în cabină, tipu e şofer de tir. Ştii unde vrea să mă ascundă? În bancheta pe care şade el (Cheianu 2007: 13).

> *Igor*. Am venit din Italia într-un marfar. Adică nu unul de călători, da din cele care duc mărfuri. O noapte întreagă! (Cheianu 2007: 23).

> *Viorel*. Tu ştii ce înseamnă să mergi noaptea într-un tir gol, douăzeci şi cinci de oameni, prin râpile şi pădurile Poloniei şi Germaniei?

> *Viorel*. Râpile şi pădurile îs floare la ureche! Tu să treci Oderul în noiembrie,cu apa până la gât,să-ţi îngheţe ouăle – asta-i aventură! O femeie din Transnistria acolo putrezeşte, în Oder! (Cheianu 2007: 25).

> *Sergiu*. În pădurile Macedoniei se întâmplă uneori să auzim urlete de lup. Ştii cum dormeau unii de frica lupilor ? Urcau în copaci, se legau cu sfori, cu haine, cu ce se putea,de crengi şi aşa dormeau… Ca maimuţele! (Cheianu 2007: 26).

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)

Deruta absolută în care se găsesc personajele întrece fantasmagoriile absurdului. Chiar dacă pământul făgăduinței este o țintă voluntară, nimic nu poate îndreptăți riscurile enorme la care se expun beligeranții. Protagonistul relatează experiența absolut zguduitoare a încapsulării într-un container de marfă, respirând doar printr-un furtun:

> *Igor*. Noaptea, mamă, venim la gară şi Ion sparge un container, scoatem marfa din container şi mă bagă pe mine în locul mărfii, mă închide acolo şi sigilează containerul. Şi rămân acolo singur în container, mamă, pentru două zile şi două nopți. Acesta în cel mai bun caz. Trenul duce containerul în port,de acolo este încărcat pe vapor, călătoresc închis în container două zile, fără mâncare, fără băutură. Fără pişu, mamă, fără caca. În a treia zi, dacă nu m-am sufocat dracului acolo,dacă nu m-am lovit la cap când macaraua a ridicat containerul de pe platforma trenului ca să-l depună pe puntea vaporului, dacă vaporul nu se scufundă, deschid containerul dacă îl pot deschide, ies afară şi găsesc Irlanda dacă o găsesc şi îmi caut de lucru!...(Cheianu 2007: 34).

Containerul devine un spațiu-matrice, un adăpost periculos, dar mai ales traumatizant de tranzitare, un spațiu care minimalizează spațiul vital, prefăcându-l până la urmă în sicriu:

> *Igor*. Ai trimis mulți oameni în Irlanda?
>
> *Ion*. Mulți minus trei.
>
> *Igor.* Ce înseamnă „minus trei”?
>
> *Ion.* I-au găsit morți în container.
>
> *Igor.* Da ce au pățit?
>
> *Ion.* Nu au avut noroc (Cheianu 2007: 32).

Sfârşitul - moartea protagonistului în cutia închisă - este şi ea o metaforă semnificativă, cea a morții acestei cvasi-țări în lipsa aerului european, deschiderii spre alte orizonturi şi a contactelor cu lumea civilizată. Şi oare de ce, atunci când protagonistul simte că se asfixiază, nu foloseşte sculele pe care le are la îndemână pentru a ieşi la suprafață ? Să fie oare complexul mioritic mai puternic decât cel de supraviețuire ?

Containerul este, de fapt, metonimia disperării, izolării şi asfixiei Basarabiei, țară cu o independență relativă, remorcată ba de unii, ba de alții :

> *Igor*. Mamă, Moldova noastră este un container. Îl agață cine vrea şi îl duce unde pofteşte. Vrea în Kazahstan – îl duce în Kazahstan. Vrea în Europa, îl duce în Europa…[…]. Mamă, noi suntem nişte oameni de container. Oricine ne poate urca şi ne poate duce unde doreşte. Nici nu trebuie să ne urce, urcăm singuri. [Cheianu 2007: 46).

Memoria trecutului, sugestivă şi exactă ca un document ştampilat, apropie sacrificiile generațiilor războiului şi tranziției. Drumul spre Occidentul elitist seamănă cu cel spre Siberia exilului generației precedente.

Spațiul mai are în piesa *În container* ca trăsătură esențială şi pasajul, trecerea. Existența protagoniştilor se caracterizează printr-o perpetuă schimbare, dintr-o țară

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)

în alta, dintr-o localitate în alta, dintr-un bloc în altul, urmând evoluția/involuția socială a personajelor.

Se instalează un anumit tip de zonă transfontalieră, în care personaje profitoare (Ion şi Donatas) ştiu care sunt soluțiile ce se pot specula în infern. Iar faptul că unul este moldovean, iar celălalt – vrâncean (în cazul de față lituanian) denotă faptul că, nimerind în această zonă, chiar şi conaționalii se mint şi se trădează reciproc. Astfel, libertatea este o iluzie care începe prin fazele de ilegalitate şi inegalitate. Iar Rubiconul marchează dezumanizarea:

> Igor merge să se uite în frigider, iar Viorel scoate pe neobservate din buzunarul gecii lui Sergiu, aflate pe speteaza unui scaun, paşaportul lituanian şi permisul de conducere şi le bagă în buzunarul gecii sale. (Cheianu 2007: 36). […] Rămas singur, Sergiu fredonează piesa, fixându-şi privirea pe geaca lui Igor; cântând, se ridică şi începe să caute prin buzunarele gecii, găseşte acolo un portofel, scoate banii, îi pune sub salteaua patului şi pune portofelul la loc (Cheianu 2007: 37).

Radu Ghilaş, regizor care a montat piesa la teatrul Ateneul Tătăraşi din Iaşi subliniază că „*În container* prezintă realitatea crudă a celor care emigrează în speranța unui trai mai bun şi care ajunşi acolo unde şi-au dorit trebuie să se transforme în irlandezi sau lituanieni sau italieni sau spanioli, pierzându-şi astfel propria identitate". Doar relativizarea identității naționale proprii poate duce la asumarea oricărei alte identități în mod necondiționat.

Paradoxul fenomenului migrației constă în faptul că dramatice sunt ambele faze ale procesului, atât cea de emigrare, cât şi cea de imigrare. Pe pământul făgăduinței imigranții sunt persona ingrata şi rămân încapsulați şi izolați, cel puțin în faza inițială: *Igor*. Valeriu, văru-meu, îmi scria din Anglia. El tot în container a ajuns în Anglia. „Eu,zice, şi aici mă simt ca într-un container. Am un singur drum în fiecare zi: casă-serviciu, serviciu-casă" (Cheianu 2007: 46).

Pentru protagonişti, ceea ce promitea să se contureze ascendent într-un *happy and*, în practică duce la pierderea reperelor şi chiar a sensului plecării. Dar asta au descoperit-o deja protagonistul din *Oameni ai nimănui* de Dumitru Crudu şi duetul din *Avant de mourir* de Val Butnaru.

Piesa lui Dumitru Crudu are ca spațialitate evenimențială Italia şi Roma, unde „în fiecare zi, vin alții şi alții. Sunt aduşi zilnic cu autobuzul şi sunt lăsați în mijlocul Romei să se descurce cum pot. […] şi vin tot mai mulți şi mai mulți, de fiecare dată mai mulți decât data trecută. E ca un puhoi care creşte" (Crudu 2007: 44). Omniprezența basarabenilor este un lucru incontestabil:

> *Alexandru*: Ăsta e din Flutura. Ăsta e din Ungheni. Ăsta e din Chişinău. Cu ăsta am fost coleg, cândva. Doamne, câți oameni din Moldova sunt la Roma! Uneori am impresia, Marco, că jumătate de Moldovă s-a mutat în Italia. Oriunde mergi, dai peste un cunoscut: în piață, în magazin, în parc. Cu unii stau chiar în acelaşi bloc (Crudu 2007: 43-44).

Autorul invocă piesele şi filmele pe tematica migrării scrise înaintea lui, constatând că nu au putut ameliora exodul şi fiind, probabil, conştient că nici piesa sa nu va putea schimba situația :

> Dumnezeule, sunt atâtea localități în care au rămas doar bătrânii, Marco; doar părinții şi rudele noastre în vârstă care, deja, nu se mai pot duce nicăieri; doar ei

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)

şi copiii noştri pe care-i îngrijesc. Nici măcar pe vremea foametei sau a războiului nu era aşa ceva. Şi asta o zic eu,care, la fel, am plecat, Marco. Nici măcar după premiera spectacolului *A şaptea cafana* sau a filmului *For ever*, lumea nu a încetat să plece! Nici măcar după ce ziarista din *A şaptea cafana* le întrebase pe fetele traficate de ce jinduiesc să ajungă într-o Europă pe care n-o cunosc, părăsindu-şi casa şi familia, fetele nu au încetat să plece (Crudu 2007: 44-45).

Şi totuşi presa şi-a făcut şi îşi face datoria, având mai mult sau mai puţin eficienţă, fiind adusă şi ea, într-o manieră postmodernă, în textul piesei:

Despre mine au vorbit deja toate ziarele din Moldova. A scris *Timpul*, dar şi alte ziare. Gheorghe Bîtcă a scris despre mine cum am plecat ca să-mi port singur de grijă atunci când am aflat că orele îmi sunt numărate. Dumitru Crudu a scris o piesă despre mine. Cât de iuţi sunt dramaturgii şi ziariştii ăştia! Visul meu însă nu s-a mai împlinit. Soţia mea e şomeră şi bea în continuare. Băiatul meu e pe drumuri. Tot sacrificiul meu s-a dovedit a fi zadarnic (Crudu 2007:74).

Este semnificativ, că printre cei plecaţi, descoperim chiar dublura autorului :

Tipul ăsta care mătură frunzele din parc îi fusese profesor fiului meu la liceu. Acum se face că nu mă cunoaşte. Uite, ăla care vinde bilete la budă – îl ştiu – fusese cândva inginer la uzina Alfa, din Chişinău. […] Ăla fusese cândva cântăreţ la operă. Iar tipul celălalt care mătură frunzele e Dumitru Crudu**.** Nu ştiu poate ai auzit de el?" […] Atâţia profesori universitari spală maşinile, în parcări. Atâţia Bibliotecari de la care am împrumutat şi eu cărţi sunt gunoieri! Doctori în ştiinţe matematice tencuiesc pereţii, chirurgii, inclusiv chirurgul care l-a operat pe tatăl meu de hernie, cară mortarul, pictorii duc pizza la domiciliu. (Crudu 2007: 44).

Toţi aceşti oameni pleacă din disperare, deoarece au pierdut reperele unei existenţe normale şi se simt abandonaţi în propria ţară : „*Alexandru*: Mă simt un om în plus, un om abandonat, cum sunt atâţia în Moldova, un om al nimănui" (Crudu 2007:71). Diseminarea în lume a basarabenilor este de fapt, o plecare în anonimat: „Lumea coboară uşor speriată, dar şi fericită în acelaşi timp. O femeie îmbrăţişează un stâlp de la ieşirea din autogară: Vă spun foarte sincer, ai mei nici nu ştiu că am plecat, şi unde anume." (Crudu 2007: 10). De imigrarea clandestină profită toţi, şi escrocii locali şi cei europeni:

Câţi bani se fac pe seama noastră, a celor care urcăm în autobuzele astea aglomerate, în trenurile cenuşii sau ne înghesuim în containerele camioanelor. Sunt unii care s-au ajuns pur şi simplu făcând paşapoarte false, vize la negru, contracte de muncă inexistente, transportându-ne ilegal în Europa (Crudu 2007: 10).

Nici în străinătate nu scapi de problemele de acasă, unele chiar se agravează. Astfel, reţeaua mafioţilor din patrie ia drumurile victimelor, căutându-i pe cei care au plecat din cauza lor: „*Igor*: Dar, iată că Roma nu e chiar aşa de departe cum ai crezut tu şi te-am găsit. Sau, poate, credeai că nu voi îndrăzni să vin tocmai la Roma,ca să-mi recuperez banii pe care ţi i-am împrumutat acum un an?" (Crudu 2007:32).

Piesa este construită pe paralelismul personajelor şi situaţiilor basarabene şi italiene, pe ideea relativităţii spaţiale ca rezolvare a problemelor vitale. Protagonistul piesei, Alexandru, care a plecat deoarece este bolnav şi nu vrea să devină o problemă, ajunge să îngrijească un bolnav mintal: „*Vitalie*: Spune că tatăl lui e

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)

nebun. Spune că este cam violent şi că poate sări în orice clipă de pe balcon sau îşi poate trage un scaun în cap când nici nu te aştepţi la una ca asta" (Crudu 2007:14). Este nevoit să-i suporte toate capriciile, umilinţele şi chiar să-l apere:

> Nu vreau să-mi pierd obiectul muncii mele. Dacă rămân fără acest serviciu, cine o să mă ia în altă parte? Cine o să-l angajeze altundeva pe un individ venit din Moldova, despre care aici nimeni n-a auzit nimic, nici măcar unde e pe hartă? (Crudu 2007: 21).

Doar într-o situaţie complet disperată este posibil ca un bolnav incurabil să nu plece la tratament, ci la muncă:

> Le trimit în fiecare lună bani soţiei mele, care e şomeră, şi băiatului meu, care e elev la şcoală, şi care locuiesc într-un cămin prăpădit. Cu toate că ştiu că pot crăpa în orice clipă, vreau să-i ajut să iasă din căminul acela imund şi jegos şi să se mute undeva mai în centrul oraşului (Crudu 2007: 30).

Familiile dezmembrate basarabene nu mai sunt percepute ca un lucru singular, majoritatea personajelor sunt în această situaţie:

> *A treia femeie* : La mortar se pricepe soţul meu. El e de trei ani la Portugalia, lucrează în construcţii, unde freacă la beton de-i sar capacele. Eu sper însă ca, într-o bună zi, să-mi găsească un serviciu la Lisabona, ca să mă pot muta la el. De trei ani eu stau la Roma, iar el la Lisabona, pare-mi-se, dacă nu greşesc cumva. M-am săturat. Vreau să fim împreună. Şi să-l aducem şi pe băiatul nostru la noi (Crudu 2007: .60).

Mai rău este că aceste sacrificii sunt deseori gratuite, dramele de acasă fiind cutremurătoare. Părinţii nu mai pot monitoriza destinul familiilor. Plecarea lor peste hotare poate avea consecinţe ordinare: „*Vitalie* : […] băiatul nostru, pe care-l lăsasem în grija Larisei, vecina noastră, s-a îmbolnăvit de hepatită" (Crudu 2007: 36), dar şi mult mai grave ale mutilării destinelor copiilor şi soţilor rămaşi fără supravegherea lor:

> *Băiatul:* Tată, mama a început să bea şi mai tare de când ai plecat tu. Astăzi,când m-am întors de la şcoală, am găsit-o dormind în mijlocul curţii, cu capul pe bordura de ciment. Afară plouă, tată. Am încercat s-o târâi în casă şi nu am putut, tată. Ce să fac, tată? De ce taci, tată ? (Crudu 2007: 31). Eu azi nu am putut intra în casă, tată, fiindcă uşa era încuiată, iar mama a plecat nu ştiu unde. Eu astăzi pentru prima dată am dormit pe o bancă din parc, tată! Nici mâine-noaptea nu ştiu unde am să dorm tată! (Crudu 2007: 57).

Copiii vor reproşa părinţilor plecarea şi abandonarea lor: „Mugurelele-s pustii, ca după război! Aţi plecat fără să priviţi înapoi! Şi noi? Pe noi cui ne-aţi lăsat? La noi cine s-a gândit ?" [Val Butnaru, *Avant de mourir,* pag. 86]. Soţii nu pot ajunge uneori nici la înmormântarea propriilor consorţi, din cauza vizei sau banilor: „*Maria*: Încă nu am adunat destui bani ca să-mi dau datoriile. Iar dacă vin acasă, nu am să mă mai pot întoarce niciodată în Italia, fiindcă am viză expirată" (Crudu 2007: 53).

Trăind într-un univers închis, deseori sub ameninţarea expulzării, personajele multiplică strategiile în clandestinitate şi în afara normei şi se pot degrada moral. Dereglarea normelor etice şi promiscuitatea socială duc la o multitudine de vicii, multiplicând infidelităţile de tot genul. Prostituarea femeilor, chiar măritate, este un

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)

motiv recurent al acestor piese. Ele provin din ruptura familiei, în care banii nu sunt suficienți pentru a întreține membrii mai mult sau mai puțin numeroşi. Bărbații devin laşi, iar femeile se adaptează, în general, ceva mai bine, dar sunt cele care suferă cel mai mult :

Silvia : Pe lângă ceea ce fac, Italo mi-a mai propus ceva, dar mă gândeam să refuz ceea ce mi-a...

Vitalie : Şi îți va mări salariul?

Silvia : Da.

Vitalie : Şi cât vei avea în total ?

Silvia : 3000 de euro.

Vitalie : Superb!

Silvia : Dar tu nici măcar nu ştii despre ce-i vorba...

Vitalie : Nici nu vreau să ştiu. 3000 de euro. Minunat. 3000 de euro. Eu cred că trebuie să zici da, chiar acum du-te şi spune-i că eşti de acord, indiferent ce-ar mai trebui să faci" (Crudu 2007: 36).

Silvia : Cum te voi privi în ochi după aceea ?

Vitalie : Lasă sentimentalismele deoparte, Silvia. Şi du-te şi spune-i da (Crudu 2007: 38).

Situațiile se degradează prin încurajarea soțiilor chiar de către soții lor. Dezechilibrate complet, unele soții se sinucid, altele bravează devenind prostituate. Acestea provin din toate clasele, sunt de toate vârstele şi sunt, de regulă, din țările Europei de Sud-Est. Conform schemelor în vigoare, mafioții şantajează şi jefuiesc prostituatele. Nu mai contează cum sunt făcuți banii, visele se vor împlini!

Schimbarea de roluri afectează puternic personajele plecate, fiind vorba mai ales de scăderea statutului lor social şi de faptul că din cadre specializate se regăsesc în slujbe necalificate: „*Sergiu*. Am ridicat şi eu câteva troițe prin sate. Că eu sunt constructor. *Viorel*. Da eu am fost profesor de muncă la şcoala din Țânțăreni" (Cheianu 2007: 31). Iar în străinătate repertoriul de servicii este destul de redus:

Prima femeie: Eu o îngrijesc pe grăsana de dedesubt.

A doua femeie : Eu sunt chelneriță, iar în blocul ăsta închiriez o garsonieră.

A treia femeie : Eu sunt croitoreasă.

Vitalie: Eu încă nu am nici o slujbă (Crudu 2007: 24).

În acest sens, Dumitru Crudu declara că nu este contra migrației, dar vrea ca aceasta sa fie legală şi să contribuie la dezvoltarea profesională a celor care pleacă, sperând să vină un timp când vom pleca în Europa ca turişti sau ca nişte profesionişti fără de care nu se poate realiza un lucru sau altul.

Identitatea imigrantului este deseori subiectul central, descoperind o persoană vulnerabilă, deoarece nu vorbeşte limba, nu cunoaşte codurile sociale, economice, culturale sau, pur şi simplu, deoarece nu este ca toată lumea, este diferit de alții (Steiciuc 2006: 173). Dificultățile de adaptare sunt importante, imigratul nu ştie cum

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)

să lupte contra imposibilității de a comunica şi contra singurătății care îl macină. Căutarea progresului social este un miraj. Între spațiul original destructurat, incapabil de a fi un spațiu de fericire şi lumea exterioară care îi marginalizează, actanții sunt personaje de aceeaşi densitate tragică.

Literatura cu problematica tranziției prezintă o matrice prin care se citeşte mai clar relația Basarabeanului cu Europeanul. A spune ceea ce este basarabeanul înseamnă a spune şi ceea ce el nu este şi ceea ce este Celălalt, Altul. Basarabenii ajung mai greu la etapa valorizării Celuilalt, ca şi a propriei valori. Foarte rar încă alteritatea constituie o sursă de îmbogățire intelectuală. Dependența de alții îi urmăreşte în străinătate ca şi acasă:

> Toată viața am trăit în casa altcuiva. Toată viața am dormit în paturile altora. Toată viața am mâncat din farfuriile altora. Toată viața am băut din pahare străine. Toată viața am privit prin ferestrele altcuiva. M-am săturat, Silvia, să fim mereu cu genții gata făcute şi, în loc de scaune, să stăm pe geamantane, chiar şi în bucătărie, chiar şi atunci când mâncăm (Crudu 2007: 41).

Dumitru Crudu mărturiseşte în acelaşi interviu că s-a ferit de schematisme şi paralelisme simpliste: „faptul ca nu am prezentat realitatea numai în alb si negru: europenii sunt cei răi, iar moldovenii cei buni. M-am ferit foarte tare de această schematizare. În spectacolul meu drame si bucurii au cu toții: şi europenii, dar şi moldovenii. Fericirea sau necazurile nu au naționalitate".

Priviți de mai aproape, străinii au problemele lor de singurătate, incomunicabilitate sau îmbătrânire, iar poetica suferințelor sparge certitudinea aparențelor occidentale:

> *Signora Elisa*: Eu nu vreau să mă întorc acasă, Maria. Eu nu vreau să mă întorc acolo unde nimeni nu-şi mai aminteşte de mine, acolo unde nimeni nu mai are nevoie de mine, acolo unde nu e nimeni şi unde nimeni nu mă aşteaptă. (Crudu 2007: 47). M-au uitat toți, Maria. Fiică-mea mai trece doar de Paşti şi de Crăciun şi,uneori, de ziua națională a Italiei. Pentru ea eu nu mai exist, Maria, de mult nu mai sunt în viață. Nici măcar prietenele mele nu-şi mai amintesc de mine, Maria. Singurătatea asta mă sufocă, Maria. Pe ultimul ei copil nici măcar nu l-am văzut la față, deşi are deja trei sau patru ani (Crudu 2007: 50).

Majoritatea străinilor sunt insensibili la dramele basarabenilor din preajma lor, ca în scena cu acțiuni paralele în stilul lui Flaubert în care Maria află că i-a murit soțul, iar stăpâna cere să fie înveselită: „Înveseleşte-mă, Maria, ca să uit că viața asta a mea nu mai are nici un sens şi că nu-mi mai aduce nici măcar o singură bucurie! Maria, spune-mi, te rog, ceva vesel. Distrează-mă, Maria!" (Crudu 2007: 54). Dar sunt şi alte situații. Italienii care se credeau nebuni devin mai sănătoşi alături de moldoveni, preluându-le, în modul cel mai surprinzător, obligațiile şi datoriile morale: „*Marco*: Voi avea eu grijă de ei. Mă auzi? Voi avea eu grijă de ei. Crede-mă, voi avea eu grijă de ei. (Crudu 2007: 75). Această ranversare spectaculoasă de situație dă altă deschidere şi răsuflare temei migrației.

Multiplicarea semnelor sociale negative face din emigranți şi imigranți personaje de o mare densitate dramatică. Imaginea străinului, a imigrantului este deseori una tragică sau, mai rar, peiorativă. Mizeria urmăreşte, de regulă, aceste personaje şi în țara în care au ajuns, întărind sentimentul de marginalizare. Lupta

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)

pentru supraviețuire şi confruntarea cu mizeria revin în forță şi formează un ciclu existențial, dar la alt nivel de sărăcie (care este comparat cu nivelul de trai al țării-gazdă). Precaritatea spațiului existențial este impregnată de un realism critic. Mizeria cotidiană urmăreşte obsedant aceste personaje:

> OVIDIU (se opreşte; are un uşor efect de vorbire): Ce condiții inumane, domnule! Dar câtă lipsă de imaginație artistică! Şi când mă gândesc că închirierea acestui subsol mă costă o groază de bani, nici nu-mi vine să mă spânzur! [Butnaru, *Avant de mourir*, pag. 77]

Identitatea națională, cum a arătat Pierre Nora, ține de memoria locului. Memoria colectivă se bazează pe locuri comune şi pe consens. Măgurelele devin aproape un referent identitar, un spațiu de meditație, care basculează între grandoare şi mizerie, care scapă oricărei idei de măsură. Originalitatea constă în recrearea unui mit fondator, asemenea celui originar din Macondo lui Marquez. Precaritatea spațiului de origine este curând înlocuită de nostalgia rădăcinilor:

> *Vitalie* : Vreau să-ți spun că mi-e tare dor de căminul ăla din Buiucani în care aş fi rămas şi acuma cu plăcere, dacă nu-mi spuneai tu să mergem la Roma, ca să ne căpătuim. Şi, ne-am chivernisit ? Pe dracu. [Crudu 2007: 35).

Neadaptații, victimele dezrădăcinării îşi constată inutilitatea şi visează să revină acasă. La unii se descoperă dependența şi chiar pasiunea nebănuită până acum a autohtonului:

> *Alexandru:* Vezi stelele alea, Marco? Eu vreau acasă, Marco, dar la mine acasă. Tu ai văzut vreodată stelele în Moldova, Marco? La noi ele sunt altfel, Marco! Asta a observa şi Ion Ungureanu. Poama noastră miroase altfel, Marco. Ea are un alt gust, Marco! La noi până şi colțunaşii cu brânză au un alt gust şi un alt miros, Marco! La noi până şi florile se veştejesc altfel, Marco. La noi până şi vântul bate altfel, Marco! Tu ai simțit vreodată miros de frunze arse? Tu ai dormit vreodată noaptea într-o căpiță de fân? (Crudu 2007: 70-71).

În străinătate intră în joc strategii de existență în afara normei într-un univers la fel de închis şi mizerabil pentru cei plecați, ca şi cel de acasă. dar care este pe deasupra clandestin şi ilegal. Excluderea, marginalizarea şi supraviețuirea sunt reversul Pământului făgăduinței. Cei care încearcă să supraviețuiască trăiesc în ruptură.

(I)migrarea ca mobilitate spațială este însoțită de un proces de scindare a eului inițial calibrat de spațiul genital şi germinativ al Europei de Sud-Est în spații neomogene. Această conştiință în mişcare este un demers transformațional al personalității enunțătoare. Fiecărui spațiu existențial îi corespunde o mutație de conştiință. Spațiul de imigrație este un loc dedalic care formează şi adaptează mentalitatea de nomad. Integrarea dificilă amorțeşte simțurile, de-sensibilizează, tragediile umane sfâşietoare se aglomerează într-un nod de semne eteroclite.

Chiar dacă migranții sunt mai ales persoane puternice, transformarea lor în imigranți îi poate transformă în forțe fragile şi duce la deconstruirea personalității lor. Nefiind de acord cu această degradare a situației, unii preferă moartea unei existențe sumbre şi fără perspective ca în piesa lui Val Butnaru *Avant de mourir*.

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)

Insolita istorie a binomului pictor/prietena fiicei sale va depăna împreună filele memoriei comune. Această epopee a rememorării este proiectarea imaginarului colectiv. Regăsirea şi separarea, dragostea imposibilă planează în această romanţă dramatizată.

Mobilitatea spaţială a migranţilor este limitată între spaţiul original destructurat, incapabil de a fi un spaţiu de fericire şi lumea exterioară care le marginalizează. Astfel se ajunge la destabilizarea mitului Edenului occidental ca sursă de fericire. Chiar şi Parisul devine „Oraşul visurilor deşarte şi al îndrăgostiţilor leşinaţi!" [Butnaru, *Avant de mourir*, p. 77]. Spaţiu în care se ajunge şi se moare, cum se întâmplă cu fiica pictorului Ovidiu, emigrată şi ea la Paris, unde îşi găseşte moartea: „Acum doi ani, a fost înjunghiată într-un cartier la periferia Parisului. N-avea acte, n-avea identitate." [*idem*, p. 86]

Victimizarea într-o poziţie socială defavorizată, destinul incert şi angoasant al protagoniştilor duc la o disperare suicidală când viaţa nu mai are nici un sens. Nimic nu le mai poate reface moralul, când totul se năruie în jur. Astfel, Dezrădăcinarea poate fi astfel mortuară. Deziluzia brutală se termină uneori cu intenţia reîntoarcerii în ţara natală pentru a scăpa de apelul inevitabil al morţii:

> MAGDA: Am venit să te iau!
>
> OVIDIU: Unde?
>
> MAGDA: Acasă. E timpul să părăsim colivia de aur! Fă-ţi bagajele, Ovidiu. La uşă ne aşteptăm o maşină luxoasă, cu şampanie în frapiere, iar călătoria va fi presărată cu aduceri aminte. [...] Mergem acasă. *Finita la commedia!*
>
> OVIDIU: Care casă? De ce trebuie să mergem?
>
> OVIDIU: Nu mă întorc. Ce să fac în coşciugul acela cenuşiu?
>
> MAGDA: Dar aici nu stai în coşciug? E unul zugrăvit în culori mai vii, dar tot coşciug rămâne. Trebuie să mergi cu mine. [Butnaru, *Avant de mourir*, p. 106]

În toate aceste piese, Tentativa de demitizare a Eldorado-ului mitic, a Occidentului în imaginarul esticilor reuşeşte. Căutarea progresului social apare ca un miraj. De altfel, raportarea la alteritatea culturală sau socială europeană are deseori conotaţii negative, ca în piesa Nicoletei Esinencu *Fuck you, Eu.ro.pa* (de altfel, titlul a fost modificat pentru a depăşi titlul scandalos în *Stopped! Eu.ro.pa*). Societatea occidentală este uneori privită cu oarecare distanţă ironică, ca în piesa Nicoletei Esinencu: „Aşa au început întâlnirile mele cu tine, Europa! Când făceam câte patru ore coadă la magazinul din colţ nu ne vedeam foarte des. Pentru că doar o dată în două luni, acolo, aduceau gume din Italia,biscuiţi din Franţa şi ciocolată nemţească." [p.79]

Confruntarea cu spaţiul râvnit provoacă în primă etapă o deziluzie, iar uneori (şi ulterior) - o înrădăcinare socială tranzitată cu greu. Dacă va fi depăşită criza identitară, ea va fi urmată de constituirea unei noi identităţi compozite care se va forma prin apropierea ethosului cultural original şi a celui occidental. Această dorinţă de înrădăcinare şi de construire a unei identităţi noi ţine de transhumanţa culturală, pe care Jacques Chévrier o desemnează prin migritudine ca produs instabil al călătoriei. Următoarea fază ar putea duce la dorinţa de integrare totală care ar viza

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)

norma colectivă. Dar, uneori, pierderea vechiului sistem de valori, mai ales la cei tineri, nu duce inevitabil la înlocuirea cu un altul şi duce la derivă.

Încă nu putem vorbi în deplină măsură de scriitori basarabeni migranţi, care, odată ce vor apărea, vor pune inevitabil probleme şi dileme de alt ordin, cum ar fi etnia, naţiunea, limba şi literatura în care se încadrează, destabilizând certitudinile criticii şi obsesia sa de a clasa şi imobiliza totul.

Astfel, literatura despre praxisul social alarmant al migrării devine o terapie mentală utilă ca efect al reflexiei şi al receptării critice.

Bibliografie

Cerard 2003: Siary Cerard, *L'immigrant est peut-être le personnage central et déterminant XXe siècle: roman fin-de-siècle; littérature immigré; intégration sociale*, inédit, Centre d'Etudes du XXe siècle, Montpellier III.

Cosana 2006: Nicolae Cosana, *Canon, canonic*, Bucureşti, Editura Univers enciclopedic.

Cheianu 2007: Constantin Cheianu, *În container*, Chişinău, Editura Cartier.

Chevrier 2004: Jasques Chevrier, *Afrique(s)-sur-Seine: autour de la notion de migritude*, « Notre Librairie, Revue des litteratures du Sud » , nr. 155-156, juillet-decembre.

Crudu 2007: Dumitru Crudu, *Oameni ai nimănui*, Chişinău, Editura Cartier.

Mambenga-Ylagon 2006: Frédéric Mambenga-Ylagon. *Problématiques défitionelle et esthétique de la littérature africaine francophe de l'immigration*, « Francophonie, Enseignement et Culture Editions, Impression », Bouregreg, p. 19-43.

Ringuet 2005: Cantal Ringuet, *Impact des voix migrantes sur les représentations de l'identité dans la littérature québécoise au tourant du XXI siècle*, « Neue Romania. Canon national et constructions identitairs : les Nouvelles francophonies », Berlin, Winfried Busse, Ronald Daus, p. 309-321.

Rushdie 1993: Salman Rushdie, *Patries imaginaires*, tradus din limba engleză de Aline Chatelain, Christian Bourgeois.

Steiciuc 2006: Elena-Brânduşa Steiciuc, *Horizons et identités francophones,* Suceava, Editura Universităţii.

Radu Ghilaş, v. http://www.ateneutatarasi.ro/spectacole/teatru/in-container-12-2009.html.

Interviu cu Dumitru Crudu, autor al piesei *Oameni ai nimănui*, www.migratie.md.

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)

Splendeurs et misères de la migration

Le problématique et l'esthétique de la migration s'inscrivent dans un mouvement littéraire vaste qui essaie de reconsidérer les problématiques de centre et de périphérie. La thématique comporte des données nouvelles dans le champ littéraire moldave conscient de son insertion problématique dans le monde. La démarche théorique globale dégage les axes dominants liés aux thématiques de l'identité, de l'altérité, de l'hybridité. Toute cette problématique amène en discussion la notion d'identité littéraire comme une fragile, instable, en mouvement, laquelle, supposons nous, pourrait changer le *spiritus loci* de la littérature roumaine de Bessarabie et mènerait à la réflexion sur une série de représentation – sociale, mentale, dramatique etc. – de ce que signifie migration dans un espace-temps déterminant pour l'évolution des mentalités européennes dans l'Europe de Sud-est.

Ainsi que le migrant se bat entre deux pays, entre deux cultures, la littérature alterne les axes fondamentales de la narration : les strates temporaux du passé et du présent (avant/après), les pôles de la civilisation (ici/ailleurs, Est-Ouest) et ceux de la lutte perpétuelle entre quête/découverte, vie/mort ; se superposent les conflits entre les mentalités et les systèmes de valeurs, stéréotypes et comportements dans un mouvement plein de dramatisme.

L'émergence de la fiction de la migration est ainsi un fait représentatif dans la République de Moldova (ou presque un millions sur quatre millions d'habitant a émigré), contenant les signes d'une sociologie fonctionnelle et réussie à impressionner par les tableaux choquant des pièces avec des titres suggestifs *Les hommes abandonnés* de Dumitru Crudu, *Avant de mourir* de Val Butnaru, *En container* de Constantin Cheianu ou *La septième cafana* de Dumitru Crudu, Nicoleta Esinencu et Mihai Fusu.

Universitatea Liberă Internațională din Moldova
CHIŞINĂU, REPUBLLICA MOLDOVA

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)

BDD-V2688 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:45 UTC)